

Vývoj dětské kresby

Začátky kreslení

Vlastní začátky výtvarné „řeči“ se podobají řeči mluvené. Tak jako jednotlivé zvuky přecházejí neohraničeně jeden do druhého (dříve než se spojí s nějakým věcným významem), vznikají i kreslířské začátky (stopy tužky, čáry). Radost z právě vznikající stopy můžeme pozorovat třeba už v otisku zamazané dlaně na bílou plochu, sledování pohybu vlastního prstíku na zamlženém skle... Motorický (pohybový) význam v kresbě je zde důležitější než výsledek. Zpočátku je důležité, že dítě „kreslí“ (proces), nikoliv co kreslí nebo konečná podoba kresby. V jednotlivých stádiích jsou v kresbě zdůrazněny ty prvky, které mají pro „vnitřní svět“ dítěte v daném období největší význam. Vývoj probíhá od celku k částem. Např. v kresbě postavy či domu se detaily objevují až v pozdějších etapách grafického projevu dítěte.

1. Čáranice (věk 2-3 roky)

První pokusy o výtvarné vyjádření se objevují kolem 18. měsíce života. V tomto čase dochází k tvoření vzorců a přístupů k sobě samému i okolí a snaha o výtvarné vyjádření výrazně přispívá k tomuto vývoji. Ze smyslových kontaktů převažuje chuť a hmat, zrak následuje až později.

Vznikající stopy jsou zpočátku bezobsažným čaráním. Grafický záznam vzniká formou úderů tužkou do papíru, později mohou vznikat krátké čáry. Čáranice nejsou zachycením skutečnosti a chybí i zraková kontrola. Dítě svou prvotní představu snadno opouští a pro své náhodně vzniklé nakreslené útvary nachází výklad dodatečně (pokud je tázáno „Co nakreslilo?“). Pohyb často vychází z ramene, dítě nemá dospělý úchop. Tužka není při kreslení oddalována od podložky, děti mají potíže nepřesahovat formát papíru. Dvouleté dítě ještě nedokáže napodobit kruh, i když některé již napodobí linku.

O zvládnuté čáranici mluvíme tehdy, když děti začínají tušit souvislost mezi pohyby tužky po papíře vzniklými symboly. Počátky toho uvědomování bývají obvykle 6 měsíců od doby, kdy začnou čárat. Začíná se rozvíjet zraková kontrola, vzniká i souvislost mezi vizuální a motorickou aktivitou. Objevují se vodorovné i svislé linky a opakované kruhové čáranice. Tužka je během kreslení oddalována od papíru. Kolem 3. roku se objevuje dospělý úchop tužky. Děti již úspěšně kopírují předkreslenou linku i kříž. Ve 3 letech napodobí i kruh, ještě nesvedou čtverec. Dítě již rozpoznává podobnost mezi nakresleným tvarem a něčím v okolí. Samotné napodobení není v kresbě ještě příliš rozeznatelné. Významným posunem je pojmenovaná čáranice. Dítě říká okolí co nakreslilo, např. „To je táta.“ „To jsem já, když plavu.“ Čáraní zachycuje pohybovou aktivitu, děti často vytváří názvy, které odkazují k motorické činnosti.

2. Od hlavonožce k paňákovi (3 – 6 let)

Velkou roli v této etapě hraje fantazijně emoční složka psychiky, která určuje i způsob poznávání okolního světa. Pro dítě ještě plně neplatí objektivní kategorie času, prostoru a logiky. V symbolickém způsobu myšlení jsou zvířatům a věcem přisuzovány lidské vlastnosti. Nejčastější dětské kresby s věcným obsahem zobrazují zpravidla jen izolované představy (zvíře, květina, auto...). Častým námětem je sluníčko, nejvíce se však objevuje člověk – nejdříve jako tzv. hlavonožec, později jako tzv. *paňák*. S lidmi vchází do obsahu kreseb i jejich prostředí: dům, auto, strom...apod. Tento způsob zobrazení člověka je založen spíše na dotykových, pohybových a pocitových zkušenostech než na optických vjemech.

Lidská figura bývá zpočátku zobrazována jako hlava, s níž přicházejí téměř současně i nohy. Obličej představují nejdříve oči, postupně přibývají ústa a nos. Dlouho na sebe nechávají čekat uši. Zobrazení trupu se dostává ke slovu až později. „Bříško“ bývá zpočátku menší než hlava, ale doroste (někdy i přeroste). Tělo může být nahrazeno oblečením. To už se objevuje tzv. paňák – člověk se zde více podobá hadrové loutce, než živé lidské bytosti. Čím více dítě kreslí a je vystaveno pozitivním podnětům, tím rychleji vývoj kresby postupuje. Okolo 5. roku začínají být objekty (lidé, domy, stromy) snadněji rozlišitelné.

Kolem 6. roku dítě zpravidla člení lidskou postavu velmi zřetelně. Nasazuje paže k trupu (k „ramenům“), zatímco dříve to bylo k hlavě. Na hlavě bývá pokrývka vlasů. Zpočátku jsou obě pohlaví zobrazována stejně, jsou důležitá jen obecná znamení pro člověka. S vývojovým pokrokem dostávají figury další přívlastky (sukně, nákupní taška, klobouk). Mezi 5. – 6. rokem se rozdvíjí obrys nohou (již není zobrazen jen jednou linkou). Hmotnost dítě naznačuje tím, že např. prázdný ovál (trup) vybarví.

Pohyb postav je zpočátku spíše naznačen vzájemnou blízkostí (ruka + nákupní taška = ruka držící nákupní tašku). Pokrčení končetin je pro dítě zatím velmi náročné. Již ve 4. roce se ale objevují vztažené paže (např. trhání ovoce, házení míče). Lze říci, že výrazně je zobrazeno to, co je emočně a prožitkově důležité. Izolovanost objektů má souvislost s tím, že dítě ještě neumí číst a dokáže jen omezeně spolupracovat s vrstevníky (např. děti se obtížně domlouvají na pravidlech společné hry). Pro pochopení dětské kresby má velkou hodnotu ústní výpověď dítěte. Obsah představy a dějová situace jsou vždy daleko plnější, složitější a zajímavější, než by se nám na první pohled zdálo.

3. Já a okolní svět (6 -9 let)

V dětských kresbách je zachycena proměna v chápání sebe sama. Dítě si uvědomuje, že je součástí širšího okolí a začíná chápat vztahy v okolním světě. Schopnost spolupracovat s vrstevníky se rozvíjí. Probíhají pokusy o integraci izolovaných objektů. Nejprve se jedná o významovou celistvost, posléze i výtvarnou. Vývojový pokrok je patrný ve snaze zachytit pohyb a vztah. Děje se tak při zobrazování osob i zvířat nejen zepředu, ale i z profilu (pohled z boku), /příp. smíšeného profilu: hlava zepředu, nohy z profilu, či opačně/. Profil bývá využíván pro pohybuující se předměty (např. kůň, člun, auto).

Dítě zatím objekty nepřekrývá. Má-li namalovat dva lidi, či koně, řadí je za sebou na základovou linku („čára země“ a existuje tu i „čára nebe“). Tento způsob zobrazení vyjadřuje malou zkušenost s objemem a hmotou a také s souvisí s rozvojem psaní.

Pozdějším vývojovým stupněm jsou pásy nad sebou, které jsou posunem k perspektivnímu vidění skutečnosti (spodní pás je bližší, horní je vzdálenější). V tomto období se také objevuje „rentgenové vidění“, kreslení průhledných trupů, domů, dopravních prostředků apod.

Záznam časového průběhu někdy probíhá sekvenčním zobrazováním, jindy můžeme najít několik pozorovatelských stanovišť (úhlů pohledu).